

Je nutné se více zaměřit na potřeby dětí žijících v ústavních zařízeních, obzvláště těch s ochrannou výchovou a drogovou závislostí. Zástupce ombudsmana žádá MŠMT o revizi systému

30.10.2024 - | Kancelář veřejného ochránce práv

Tým odborníků Kanceláře ombudsmana navštívil v posledních letech celkem osm zařízení pro děti s ochrannou výchovou a další čtyři ústavy zaměřené na péči o děti se závislostmi. Ve dvojici souhrnných zpráv z těchto návštěv poukázal zástupce ombudsmana na slabiny současného systému.

Problematické je především to, že děti se soudem uloženou ochrannou výchovou, tedy děti se závažnými výchovnými problémy, které páchaly trestnou činností, se v dětských domovech se školou, výchovných a diagnostických ústavech běžně potkávají s vrstevníky, kteří se v zařízení ocitli především proto, že se o ně nemůže či nedokáže řádně postarat jejich rodina.

„Aktuální předpisy mezi dětmi s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou téměř nerozlišují, a to ani v oblasti výchovných a vzdělávacích metod a nástrojů, ani v oblasti jejich práv a povinností. Obě skupiny přitom vyžadují odlišný přístup i péči. Ve snaze poskytnout dětem adekvátní péči jsou zařízení mnohdy nucena hledat náhradní řešení, která však nemají oporu v zákoně. Zařízení se tak pohybují na jeho hraně, případně již dokonce za ní,“ vytkl současnému uspořádání zástupce ombudsmana Vít Alexander Schorm. Ministerstvu školství doporučil, aby místa pro výkon ochranné výchovy zcela oddělilo od těch, kde žijí děti v ústavní výchově. Péče by pak mohla lépe reagovat na potřeby dětí.

Jaký je rozdíl mezi ústavní a ochrannou výchovou?

Ústavní výchova je jinou formou péče o dítě. Rozhoduje o ní soud v opatrovnickém řízení. Může ji nařídit, pokud je vážně ohrožený nebo narušený tělesný, rozumový či duševní stav nebo řádný vývoj či výchova dítěte. Případně musí existovat vážné důvody, proč nemohou jeho výchovu zabezpečit rodiče. Jde o nejzazší řešení, ke kterému je možné přistoupit pouze, pokud nebylo možné péči o dítě zabezpečit jiným způsobem, například svěřením do péče blízkých či pěstounů. V ústavní výchově v ČR vyrůstá přibližně 6 500 dětí.

Ochranná výchova je druh trestní sankce. O jejím uložení rozhoduje soud pro mládež. Může ji za spáchané provinění uložit buď mladistvému, pokud není náležitě postaráno o jeho výchovu, a tento nedostatek není možné odstranit, případně jeho dosavadní výchova byla zanedbána, nebo prostředím, v němž žije, neposkytuje záruku náležité výchovy. Soud může uložit ochrannou výchovu také dětem mezi dvanácti a patnácti lety, které spáchaly čin jinak trestný. A to takový, za který dospělým hrozí výjimečný trest. Aby mohla být uložena ochranná výchova, musí takový krok být nezbytně nutný k zajištění řádné výchovy dítěte. Zároveň v případech těchto dětí nepostačují výchovná opatření.

Vyžaduje-li to zájem mladistvého, může soud ochrannou výchovu prodloužit do dovršení jeho devatenácti let, což lze i ústavní výchovu. Ochrannou výchovu má v ČR uloženo přibližně 120 dětí.

Zprávy se zabývají také dětmi s extrémními poruchami chování. Obecně lze říci, že jde o děti, jejichž chování a projevy jsou velmi náročné na péči, a režim jejich pobytu v ústavních zařízeních se řídí především tím, zda jim soud nařídil ústavní nebo ochrannou výchovu. Takový popis ovšem neodpovídá každodenní realitě v zařízeních. *„Česku chybí jasná koncepce péče o děti s extrémními poruchami chování (EPCHO). Předpisy dokonce neobsahují srozumitelnou definici EPCHO a neexistují ani žádná pravidla pro jejich diagnostiku, včetně určení toho, kdo a kdy má tuto diagnostiku provádět. Může se tedy stát, že ‚nálepku‘ EPCHO dostane jakékoli dítě s výchovnými problémy. To pak samozřejmě má pro dítě vážné následky, například v podobě přísnějšího režimu v zařízení a větších zásahů do jeho osobní svobody,“* vysvětlila právnička Adéla Frédy, členka týmu Kanceláře ombudsmana, který provádí systematické návštěvy dětských ústavních zařízení.

Na podobné problémy naráží také ústavní péče o děti ohrožené závislostí. I této oblasti chybí jednotná koncepce. Není jasně definované, jak by měla péče poskytovaná v zařízeních pro děti s problémy se závislostí vypadat, a čím by se měla lišit od péče v běžných zařízeních. Neméně zásadním problémem také je, že v zařízeních nemohou pracovat zdravotníci, například adiktologové. *„Narážíme zde na prolínání dvou resortů, toho školského a zdravotnického, které není vůbec dořešené. Obecně platí, že ústavní zařízení spadají pod školství, a ty jako takové nemohou zaměstnávat zdravotnické pracovníky. Jejich péče je přitom v případě dětí se závislostními problémy pochopitelně naprosto klíčová,“* popsal právník Kanceláře ombudsmana Štěpán Jílka, expert na oblast ústavní ochranné výchovy.

Současné předpisy také nepamatují na situace, kdy je v zájmu dítěte nutné omezit některá jeho práva. Snaha poskytnout dětem odpovídající péči s ohledem na rizika spojená se závislostí a potřeba chránit je před negativními vlivy původního prostředí a nekontrolovaným přístupem k návykovým látkám tak může být v konfliktu například s právem dítěte na kontakt s rodinou a blízkými. *„Podobné střety nastávají třeba u práva dětí na samostatnou vycházku nebo při nastavování pravidel pro osobní prohlídky dětí a jejich věcí,“* dodal Jílka.

V případě dětí se závislostmi je navíc péče vždy spojena s jejich izolací od škodlivých vlivů, ale neexistuje služba, která by na ústavní pobyt navazovala, nebyla tolik omezující a učila děti v původním prostředí negativním vlivům odolávat.

Školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

Diagnostický ústav (DÚ)

Cílem pobytu v **diagnostickém ústavu** je zpracování komplexní diagnostické zprávy o dítěti s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb. Pobyt zde netrvá dle zákona o ústavní a ochranné výchově zpravidla déle než **8 týdnů**.

Dětský domov (DD)

Účelem **dětského domova** je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Do dětského domova mohou být umísťovány děti ve věku **zpravidla od 3 do nejvýše 18 let** (v zájmu dítěte lze ústavní výchovu případně prodloužit do 19 let).

Dětský domov se školou (DDŠ)

Dětský domov se školou zajišťuje péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které mají závažné poruchy chování nebo které kvůli své přechodné nebo trvalé duševní poruše vyžadují výchovně léčebnou péči a děti s uloženou ochrannou výchovou. Do dětského domova se školou mohou být umísťovány děti **zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky**.

Výchovný ústav (VÚ)

Výchovný ústav pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.

Podobně jako například pobytová zařízení sociálních služeb se i domovy a ústavy pro děti potýkají s nedostatkem personálu. Zejména u dětí s uloženou ochrannou výchovou či extrémními poruchami chování pak nízký počet personálu na denních i nočních službách představuje významné bezpečnostní riziko pro samotné děti i zaměstnance zařízení.

„Obecně platí, že děti žijící v ústavních zařízeních potřebují vysoce individuální přístup a velké množství pozornosti a zájmu dospělých. U dětí s takto specifickými potřebami je pak tato potřeba logicky ještě větší. Je alarmující, že ani v jednom z navštívených zařízení, kde byly děti s extrémními poruchami chování, nebylo u dětí tolik pracovníků, kolik by podle předpisů mělo být. Jedním dechem je však třeba dodat, že Ministerstvo školství nepřidělilo zařízením dostatek tabulkových míst k tomu, aby byla schopna stanovený počet personálu ve službách naplnit. Na vině je tedy opět současné uspořádání systému,“ uvedl Schorm.

Zástupce ombudsmana bude nyní o svých zjištěních a doporučeních jednat s Ministerstvem školství, zástupci ústavních zařízení a dalšími zapojenými subjekty. Chce, aby v dohledné době proběhlo podrobné mapování potřeb dětí žijících v ústavních zařízeních a sběr dat, které budou základním východiskem pro práce na nové právní úpravě ústavní a ochranné výchovy. S ohledem na opakované přehlížení volání po nezbytných změnách a jejich odkládání ústící v dnešní již déle neudržitelný stav a hrozící kolaps systému ústavní péče, bude zástupce ombudsmana požadovat, aby věcný záměr nové právní úpravy vznikl nejpozději do konce roku 2025. Protože pomoc a podpora dětí v ústavních zařízeních je společným zájmem, zástupce nabídl Ministerstvu školství úzkou spolupráci a přímé zapojení pracovníků Kanceláře ombudsmana do přípravy věcného záměru nové právní úpravy a dalších souvisejících prací.

Zprávy z navštívených zařízení i navazující komunikace jsou dostupné v elektronické Evidenci stanovisek ombudsmana (ESO)

Série návštěv zaměřená na ochrannou výchovu

DDŠ Bystřice pod Hostýnem

VÚ a DDŠ Boletice nad Labem

VÚ Jindřichův Hradec

VÚ Nový Jičín

VÚ Ostrava-Hrabůvka, oddělení EPCHO Frýdek-Místek

VÚ Ostrava-Hrabůvka, oddělení EPCHO Janová

VÚ Pšov

VÚ Višňové

Série návštěv zaměřená na ústavní a ochrannou výchovu dětí se závislostmi

VÚ Husův domov: sp. zn. 71/2019/NZ

VÚ DDS Hostouň: sp. zn. 21/2020/NZ

DÚ Praha 4 Hodkovičky: sp. zn. 83/2019/NZ

VÚ Žulová: sp. zn. 13/2023/NZ

- Školská zařízení pro výkon ochranné výchovy – zpráva z návštěv zařízení
- Školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy pro děti se závislostmi – zpráva z návštěv zařízení
- Factsheet se shrnutím hlavních problémů

https://www.ochrance.cz/aktualne/je_nutne_se_vice_zamerit_na_potreby_deti_zijících_v_ustavních_zařízeních_obzvláště_tech_s_ochrannou_výchovou_a_drogovou_zavislosti-zastupce_ombudsmana_zada_msmt_o_revizi_systemu